

UKM 8/18 Frykt ikke? Kirkens møte med fremmedfrykt

Innledning

Det er naturlig å ønske å være sammen med mennesker man har ting til felles med og å være litt skeptisk til mennesker som man opplever som annerledes. Alle mennesker erfarer fremmedfrykt (se definisjon), om enn i varierende grad. Men hva skjer når fremmedfrykten tar overhånd og hindrer oss i å elske vår neste som oss selv? Eller når ledere utnytter fremmedfrykten for egen vinning, og bidrar til utviklingen av rasistiske og diskriminerende holdninger og lover?

Høsten 2017 vedtok Mellomkirkelig råd å jobbe med noen av disse spørsmålene i arbeidet «Frykt ikke», og det kom et ønske om at UKM også skulle jobbe med dette temaet. I denne saken vil vi se nærmere på hvordan Den norske kirke kan møte fremmedfiendtlige holdninger, særlig mot innvandrere. For å gjøre dette, tar sakspapiret opp følgende spørsmål:

1. Hvordan påvirker fremmedfrykt samfunnet i dag?
2. Hva sier Bibelen om «de fremmede»?
3. Hvilke muligheter og utfordringer har Den norske kirke når det gjelder å møte fremmedfrykten i samfunnet?

Fremmedfrykt i samfunnet

En nylig undersøkelse fra FAFO og Fagforbundet viste at «å bekjempe rasisme og fremmedfrykt» var den politiske saken som opptok norsk ungdom mest.¹ Dette kan tyde på at unge mennesker i Norge i dag opplever fremmedfrykt og rasisme (se definisjon) som en reell utfordring. Samtidig er det krevende å vurdere hvor fremmedfrykten slutter og hvor rasismen begynner.

Integreringsbarometeret² er en undersøkelse som jevnlig måler nordmenns holdninger til innvandring og integrering. Generelt ser man at mennesker med høy utdanning er mer positive til innvandring og mindre skeptiske til de mulige ulempene dette bærer med seg. Blant mennesker uten høyere utdanning er det mer frykt for at økt innvandring vil lede til terrorisme og ha en negativ påvirkning på det norske velferdssamfunnet. Forskerne strides om

Fremmedfrykt, kalt xenofobi, er «redsel eller fiendtlighet overfor alt fremmed. Begrepet blir spesielt brukt om redsel eller motvilje overfor utlendinger.

Fordommer er holdninger basert på mangelfull kunnskap, som bidrar til at et negativt syn på noen mennesker og grupper.

Rasisme i sin «klassiske» forstand gikk ut på å klassifisere mennesker i ulike raser og rangere dem etter verdi. I dag er dette mindre utbredt, og «moderne» rasisme handler om at «noen mennesker med en annen kultur påstås å være av mindre verdi enn andre.»

Etnosentrisme handler om å vurdere andres samfunn, kultur, verdier, m.m. med sitt eget samfunn som målestokk. Dette medfører ofte en forherligelse av eget samfunn.

Kilde: Store norske leksikon

¹ <https://www.fafo.no/index.php/zoo-publikasjoner/fafo-rapporter/item/fagforbundets-ungdomsbarometer-2018>

² <https://www.imdi.no/om-imdi/rapporter/2018/integreringsbarometeret-2018/>

forklaringen på dette. Enkelt sagt kan det forklares med at lavt utdannede mennesker enten har en rasjonell frykt for at innvandrere skal ta jobbene deres, eller så bunner skepsisen først og fremst i fremmedfrykt og *etnosentrisme* (se definisjon). Forskerne bak integreringsbarometeret hevder at frykt og skepsis til innvandring trolig kommer av begge deler – et samspill mellom ideologi/holdninger og antakelser om økonomiske konsekvenser av innvandringen.

I alle tilfelle er det grunn til å stille spørsmål ved hvordan fremmedfrykt påvirker samfunnet, særlig når frykten får fritt spillerom og kombineres med fordommer basert på mangelfull kunnskap. Disse fordommene kan generaliseres til å gjelde en hel gruppe (såkalte *stereotypier*), eller utvikle seg videre til å bli *fiendebilder*. Fiendebilder skapes ofte ved å ta utgangspunkt i fakta, f.eks. ulovlige handlinger blant en gruppe i befolkningen som allerede oppleves som annerledes enn majoriteten (folk flest), for eksempel på grunn av hudfarge, fattigdom, religion, kultur, e.l. Dette blir så generalisert til å gjelde alle i denne gruppen og deretter blir disse menneskene framstilt som om de alle har skylden for en rekke ulike sosiale problem som egentlig har mye mer komplekse årsaker, som f.eks. forsøpling, kriminalitet, arbeidsledighet, osv. Slike *syndebukk-framstillinger* kan igjen skape mistillit og fremmedfrykt mellom majoriteten og de minoritetsgruppene som blir «stemplet».

Fiendebilder og syndebukk-framstillinger er ikke noe nytt. Under den andre verdenskrig ble over seks millioner jøder drept, i tillegg til Rom (romfolk), homofile og flere andre grupper. Hvordan var det mulig at så mange mennesker lot være å protestere, aksepterte eller til og med bidro til at dette skjedde? I forskeren Gregory Stansons «Folkemordets 10 stadier»³ peker han på kjennetrekke ved Holocaust, men også folkemordet i Rwanda, Bosniakrigen, og andre nyere forsøk på etnisk rensning. Det første stadiet er klassifisering, som skaper tydelige skillelinjer mellom «oss» og «dem». Deretter følger blant annet *dehumanisering* av «fienden», gjennom for eksempel syndebukk-framstillinger og fiendebilder og så *polarisering* som innebærer at moderate krefter i samfunnet og politikken får mindre plass og ytterfløyene styrkes.

Når det er sagt, er det selvsagt ingen automatikk i at utbredt fremmedfrykt vil lede til grove menneskerettighetsbrudd. Det må være lov å gi uttrykk for skepsis og frykt for utviklingen i samfunnet uten å bli kneblet av folkemord-

eksempler, vil mange hevde. Både konservative og liberale tenkere i Norge har pekt på at *høyrepopulismen* er på frammarsj i Europa, til dels fordi «eliten» ikke har tatt «arbeiderklassens» bekymringer på alvor. I NRK-dokumentaren «Flukt»⁴, møter programleder Leo Ajkic innvandringsmotstandere fra høyreekstreme partier. Han mener det er viktig å ta folks følelser og identitet på alvor, og gå i dialog, snarere enn å latterliggjøre eller se ned på mennesker som har «politisk ukorrekte» meninger. Han mener at dette kan utløse sinne og bygge opp om høyrepopulistiske ledere som fremmer en snever nasjonalisme på bekostning av minoriteter og andre som blir ekskludert, diskriminert eller dehumanisert.

«...viktig å ta folks følelser og identitet på alvor, og gå i dialog, snarere enn å latterliggjøre eller se ned på mennesker som har «politisk ukorrekte» meninger.

En av forklaringene på framveksten av polariseringen og populismen er sosiale medier som legger opp til at saker med flest reaksjoner (positive eller negative) blir mest synlig. Det bidrar til at innlegg

³ <https://tolerance.tavaana.org/en/content/ten-stages-genocide>

⁴ <https://tv.nrk.no/serie/flukt/sesong/1/episode/3/avspiller>

som vekker sterke følelser og er mer «ekstreme» deles mer enn de kanskje «kjedelige» nyanserte innleggene. Facebook er dessuten innrettet slik at man ser mest av de sakene man har vist en interesse for. Det er dessuten mulig å delta i lukkede grupper med andre likesinnede, som forsterker og bekrefter dine meninger, og som er lukket for kritikk – såkalte *ekkokamrene*. Det gjør det vanskeligere å korrigere fordommer og det blir dessuten vanskeligere å avsløre falske nyheter når man ikke er åpen for kritikk eller alternative synspunkt.

Hva sier Bibelen om møtet med «de fremmede»?

De bibelske tekstene om «de fremmede» bærer preg av store forskjeller; fra tekster der Guds befalinger er å utsette andre folkeslag til tekster som tydelig sier at vi skal ta imot og elske «de fremmede» som våre nærmeste. I 5. Mosebok finner vi begge motiver i en og samme tale fra Moses til israelsfolket i Moab. Ørkenvandringen er forbi og israelsfolket skal erobre Kanaan. Teksten er full av spenninger, fra hvordan Gud «... vil utrydde [anakittene] og underkue dem for deg så du raskt kan drive dem bort og gjøre ende på dem» (9,3) til «Dere skal elske innflyttere, for dere var selv innflyttere i Egypt.» (10,19). I 1. Samuelsbok finner vi en av de sterkeste

«Dere skal elske innflyttere, for dere var selv innflyttere i Egypt.» (Sal 10,19)

fremstillingene av Guds hevngjerrighet: «Så sier Herren over hærskaene: Jeg krever amalekittene til regnskap for det de gjorde mot israelittene da de dro opp fra Egypt. De sperret veien for dem. Dra nå ut og slå amalekittene. Slå alt som tilhører dem, med bann. Spar ingen. Drep menn og kvinner, småbarn og spedbarn, okser og sauer, kameler og esler!» (1. Sam 15, 2-3).

En radikalt annen vri på fremstillingen av en fremmed finner vi i Ruts bok. Moabitten Rut valgte å følge sin svigermor Noomi fra Moab og tilbake til Noomis hjemsted Betlehem. Rut tar et radikalt valg: «Dit du går, vil jeg gå, og hvor du bor, vil jeg bo. Ditt folk er mitt folk, og din Gud er min Gud.» (1,16). Rut er den fremmede som blir «en av oss». Men må hun da også gi avkall på deler av sin identitet?

I Det nye testamente utfordrer Jesus forestillinger om hvor grensen mellom «oss» og «dem» går. Svært tydelig er dette i Bergprekenen (Matt. 5-7). Saligprisningene utfordrer hva vi skal legge vekt på i vår identitet (5, 2-11) og andre tekster bryter med voldskultur og fiendebilder: «Om noen slår deg på høyre kinn, så vend det andre til.» (5, 39) og «Elsk deres fiender, velsign dem som forbanner dere, gjør godt mot dem som hater dere, og be for dem som mishandler og forfølger dere.» (5, 44).

«Spar ingen. Drep menn og kvinner, småbarn og spedbarn, okser og sauer, kameler og esler.» (1. Sam 15,3)

Mangfoldet av fremstillinger av de fremmede i de bibelske tekstene, fra fremmedhat og –frykt til grenseløs kjærlighet overfor alle mennesker, innebærer at vi ikke uten videre kan bruke dem bokstavelig til forsvar for våre meninger og holdninger, men at vi må møte tekstene med en kritisk og undersøkende holdning. Møtet med fremmede i de bibelske tekstene kan beskrives på samme måte som de beskrives i dag: som truende, berikende, skremmende, utviklende og eksistensielt avgjørende. I Matteusevangeliet får vi befalingen «Frykt ikke» (Matt 28, 5 og 10). Utfordringen fra de bibelske tekstene blir å anerkjenne at forut for befalingen ligger en erkjennelse av at frykten er reell. Hvordan møter vi den?

Kirkens møte med fremmedfrykt - muligheter og utfordringer

For å vurdere hvordan Den norske kirke bør møte fremmedfiendtlige holdninger i samfunnet, kan det være nyttig å se på kirkens egen tradisjon og våre muligheter og utfordringer. Dette er ikke en utfyllende liste, men noen stikkord som kan være nyttig for diskusjonen.

Muligheter:

- Engasjement for sosial rettferdighet – kirken har diakonal tradisjon for å hjelpe de som trenger det uansett tilhørighet. Eksempelvis jobber Hjerterom, en menighetsdiakonal aksjonsgruppe, for fattige tilreisende/Rom. Dette arbeidet utfordrer menighetens holdninger og praksis.
- Fellesskapsbyggende arbeid – i Den norske kirke og tilhørende organisasjoner er det gode eksempler på mangfoldige fellesskap på tvers av skillelinjer (økonomi, etnisitet, politisk ståsted, o.l.). På sitt beste preges felleskapene av mangfold, inkludering, gjensidighet, likeverd og barmhjertighet.
- Profetisk røst- kirken har lang tradisjon for å refse og utfordre mennesker inkludert mennesker med makt som utnytter frykt for egen vinning. Å erkjenne synd, reflektere og engasjere seg er også en del av dette, og kan være nyttig for å ta oppgjør med fordommer og urettmessig frykt.

Kirken har også en rekke særlige utfordringer knyttet til håndtering av fremmedfrykt:

- Kristen tro har blitt tatt til inntekt for ideologier som fremmer fremmedfrykt, rasisme eller til og med vold mot minoriteter. Dette skjer fortsatt flere steder i verden i dag.
- Utfordring i å både ivareta alle medlemmer med deres ulike politiske standpunkt og samtidig ha en tydelig profetisk stemme og unngå å bli for partipolitisk eller for tannløs.
- Kirken kan, bevisst eller ubevisst, være med å bruke frykt-basert propaganda, det vil si bruk av sterke virkemidler for å bevisst manipulere folks følelser og tanker, når vi omtaler visse grupper.

Kontekstuell bibellesning for å forstå fremmedfrykt

En nyttig måte å komme frem til en kristen respons på fremmedfrykt kan være å bruke metoden kontekstuell bibellesning. Den sør-afrikanske teologen Gerald West oppsummerer sin forståelse av kontekstuell bibellesning i fire oppfordringer:

1. Les Bibelen kritisk.
2. Les alltid tekstene ut fra erfaringene til marginaliserte, f.eks. minoriteter, fattige, diskriminerte. Her må vi også tenke: hvem er de marginaliserte i vårt velferdssamfunn?
3. Les Bibelen sammen.
4. Les Bibelen med en forpliktelse til å skape forandring til det bedre for alle.

Under komitebehandlingen på UKM vil vi bruke denne metoden for å selv utforske hva Bibelen sier om fremmedfrykt.

Utfordringsspørsmål

1. Kan du huske en gang du selv har kjent på fremmedfrykt? Har du noen gang opplevd å være en «fremmed» i andres øyne?
2. Sakspapiret legger fram noen eksempler på hvordan fremmedfrykt påvirker samfunnet og samfunnsdebatten. Hva er du enig/uenig i her?
3. Hvordan forholder vi oss til de vanskelige tekstene i Bibelen, som preges av fremmedfrykt, vold, og håpløshet? På hvilken måte kan kontekstuell bibellesning hjelpe oss med dette?
4. Kontekstuell bibellesning oppfordrer til å «lese Bibelen med en forpliktelse til å skape forandring til det bedre for alle». Utfordrer Bibelen deg personlig? Hva er du villig til å ofre for å skape forandring til det bedre?
5. Hva kan UKM, menigheter, bispedømmene og Kirkerådet gjøre for å bidra til at fremmedfrykten ikke tar overhånd i samfunnsdebatten og i fellesskapene i Den norske kirke?
6. Hvordan kan kirka aktivt skape møteplasser på tvers av politiske ståsteder og holdninger for å bearbeide og motvirke fremmedfrykt i samfunnet?

Vedlegg:

- Vedtak i UKM sak 8/2016: Hvem er så min neste?
https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/ungdommens-kirkemote/2016/dokumenter/ukm_08_16-hvem_er_min_neste_vedtak.pdf
- Sier Vi – ressursmaterieell om antisemittisme, muslimfiendtlighet og rasisme mot rom til bruk i Den norske kirke: www.siervi.no
- Menigheten møter flyktninger: Rapport om Den norske kirkes lokale arbeid med flyktninger, asylsøkere og migranter. https://kirken.no/globalassets/kirken.no/aktuelt/filer-2018/rapport_diakoni_2018.pdf